

УДК 336.2

РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДОСВІДУ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН

Шлафман Н.Л. Волохова М.П.

В статті розглянуто проблемні аспекти функціонування вітчизняної податкової системи та обґрунтовано необхідність її реформування. Запропоновано шляхи удосконалення системи оподаткування в Україні з урахуванням практичного досвіду зарубіжних країн.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реформування податкової системи України представляє собою тривалий, поетапний процес її трансформації, який призводить до зменшення кількості податків та зборів, забезпечення прозорості їх справляння, оптимізації системи адміністрування, зменшення тінізації економіки, а також спрощення системи оподаткування.

Враховуючи загальносвітову тенденцію гармонізації податкових систем різних країн та потенційну можливість інтеграції України у світову економічну спільноту, питання реформування податкового законодавства згідно принципів, прийнятих країнами з ринковою економікою, повинні опрацьовуватися вже сьогодні. Україна перебуває на етапі формування ринкових відносин та створення конкурентоспроможної моделі податкової системи. Саме тому розкриття набутого позитивного практичного досвіду зарубіжних країн і теоретичних знань зарубіжних економістів у сфері оподаткування буде сприяти покращенню макро- і мікроекономічної ситуації в нашій країні. Все це дає підстави вважати, що питання можливості адаптації зарубіжного досвіду у процесі реформування системи оподаткування України є надзвичайно актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питанню реформування податкової системи України та залученню позитивного світового досвіду в цій сфері присвячено багато робіт вітчизняних фахівців-економістів. Зокрема необхідно відмітити праці В. Андрущенка, Г. Василевської, В. Гейця, Т. Демків, І. Луніної, А. Соколовської, Л. Тимченко, В. Федосова, А. Чуприної та інших. Однак механізм реформування української системи оподаткування з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду залишається не вивченим у повному обсязі.

Метою роботи є розгляд проблемних аспектів вітчизняної податкової системи та запропонування напрямків її вдосконалення з урахуванням досвіду розвинених зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабільне економічне зростання - основне завдання будь-якого уряду. Проте без ефективної системи оподаткування досягти цього майже неможливо. Саме тому податкова система України завжди була і залишається в центрі уваги

законодавців, які неодноразово переглядали та вдосконалювали її. Проте вітчизняна податкова система залишається однією з найменш сприятливих як для ведення та розвитку бізнесу, так і для повсякденного життя населення. Зокрема, характеризуючи чинну податкову систему України, вітчизняні та зарубіжні науковці і практики виділяють наступні її недоліки:

- високий податковий тиск на підприємницькі структури;
- нерівномірність і несправедливість розподілу податкового навантаження;
- перетворення податкової системи на чинник пригнічення економічного зростання та інвестиційної активності, стимулювання ухилення від сплати податків і відтік капіталів за кордон;
- неузгодженість та протиріччя окремих норм податкових законів, їх нестабільність;
- безсистемне та необґрунтоване надання пільг;
- неврегульованість правових гарантій для учасників податкових відносин, відсутність прозорих та ефективних механізмів захисту прав платників податків;
- проблема подвійного оподаткування [1, с.213].

Усі ці фактори вплинули на те, що за оцінками Світового банку у рейтингу податкових систем «Paying Taxes» Україна у 2011 р. посіла 181 місце зі 183 досліджуваних країн за простотою сплати податків. Гірша ситуація лише в Білорусії та Центральноафриканській Республіці (див табл. 1). При розрахунку рейтингу до уваги бралися індикатори, кожен з яких має однаково важливе значення: реєстрація підприємств, отримання дозволів на будівництво, реєстрація власності, кредитування, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів, ліквідація підприємств, тощо [2, с.232].

Таблиця 1

Рейтинг податкових систем деяких країн світу у 2011 році

Країна	Місце серед 183 країн			
	Простота податкової системи	Кількість податків	Час на податковий облік	Загальна податкова ставка
Арменія	159	156	169	94
Беларусія	183	181	178	173
Бразилія	152	33	183	168
Канада	10	15	34	37
Китай	114	9	154	158
Грузія	61	60	152	10
Німеччина	88	53	84	128
Індія	164	167	104	157
Японія	112	43	143	130
Казахстан	39	24	115	38
Молдова	106	152	95	44
Росія	105	35	132	123
ПАР	24	24	75	43

Таджикистан	165	163	90	175
Україна	181	183	174	149
Сінгапур	4	6	15	28
Мальдівська Республіка	1	2	1	3
ЦАР	182	163	166	179

Джерело: [3]

На податковий облік в Україні витрачається 657 годин, що в 3,5 рази менше, ніж у США. Показник загального податкового навантаження, що по суті є вартістю податків для платника, складає 55,5%, з яких 43,3% - на працю.

В результаті надмірного податкового тиску багато суб'єктів підприємницької діяльності йдуть в тінь. За деякими оцінками економістів тіньовий сектор економіки України складає 50% ВВП і більше [1, С. 214].

Усе вищезазначене обумовлює необхідність реформування системи оподаткування в Україні. Зокрема, першочерговим завданням є зниження як прямого так і непрямого податкового тягаря. Світовий досвід свідчить, що співвідношення прямих і непрямих податків залежить від життєвого рівня переважної частини населення, досконалості механізму стягнення податків, рівня податкової культури та ін. Так, у багатьох європейських країнах переважають прямі податки. В Україні ситуація інша - чинна вітчизняна система оподаткування переобтяжена непрямими податками, які складають переважну більшість усіх податкових платежів. Так результати виконання Зведеного бюджету України за 2011 рік вказують, що питома вага непрямих податків в загальній сумі податкових надходжень склала 52,1%.

Іноземні системи прямого оподаткування мають апробовану часом практику становлення та розвитку на базі глибокого усвідомлення кожним платником податку свого конституційного обов'язку – сплати податків [4]. Вважаємо, досить цікавим досвід оподаткування доходів фізичних осіб у деяких розвинених країнах. Справа в тому, що в багатьох країнах застосовується система прогресивних ставок прибуткового податку з громадян з абсолютно несхожими характеристиками прогресії, з різними базовими ставками податку. Наприклад, в Австралії функціонує п'ять ставок податку. Громадяни, чиї доходи за рік становили менше 6000 дол. - звільняються від оподаткування. Громадяни, доходи яких перевищують 180 тис. дол., віддають 45% свого доходу до державного бюджету. У Канаді не обкладаються доходи розміром до 10982 дол., а ті, хто отримав більше 128 тис., зобов'язані сплатити 29% свого заробітку в казну. Ставки федерального податку в США складаються з 6 рівнів та залежать від сімейного статусу особи і способу заповнення декларації (ставки податку коливаються від 10% до 35%). Податки на спадщину як одна із складових прибуткового оподаткування у розвинутих країнах світу не відіграють значної ролі. У деяких країнах, таких як Італія, Люксембург, Австралія, Канада і Нова Зеландія, спадок узагалі не розглядається як об'єкт оподаткування [5, С. 189].

Що стосується податку на прибуток корпорацій, то в багатьох країнах світу ставки цього податку також прогресивні та підвищуються разом із збільшенням оподаткованого прибутку. Така побудова шкали податкових ставок передбачає знижені ставки для малих та середніх підприємств, адже вони грають значну роль у створенні інновацій, розширенні виробництва та зростанні зайнятості. Крім того, в розвинених країнах (Німеччина, США, Великобританія) передбачаються значні пільги з податку на прибуток корпорацій. Надані пільги спонукають компанії до раціонального використання основних та оборотних засобів, використання наукових досягнень та альтернативних видів електроенергії, розвитку інтелектуальної власності, науково-дослідної роботи, діяльності в визначених регіонах, тощо [2, С.235].

В багатьох країнах використовуються засоби звільнення нових підприємств від оподаткування податком на прибуток. Зокрема, в Сінгапурі, який демонструє останніми роками стрімкий розвиток економіки, нові компанії протягом перших 3-х років звільнюються від податку на перші 100 000 сінгапурських доларів оподаткованого доходу. На наш погляд, застосування в Україні такого іноземного досвіду стимулювало б нові підприємства здійснювати свою діяльність в Україні, а існуючі підприємства до отримання більших прибутків, адже в їхньому розпорядженні залишалось би більше вільних коштів, які можна було б використати на розширення виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій. Надані таким підприємствам пільги з податку на прибуток були б прекрасним стимулом для інвестицій.

Розглянемо досвід застосування податку на додану вартість у країнах із розвинутою ринковою економікою. В податкових системах вищевказаних країн помітні певні спільні характеристики щодо стягнення ПДВ. Зокрема, у більшості з них застосовується не одна, а кілька податкових ставок. Крім стандартної, використовуються знижені ставки для товарів і послуг, що мають соціальне й культурно-споживче призначення (продукти харчування, громадський транспорт, газети, журнали), а в деяких країнах – підвищені ставки на предмети розкоші або на так звані некорисні товари (алкоголь, тютюн) [6]. Щодо практики впровадження знижених ставок, зазначимо, що вони застосовуються, але не більше двох-трьох (див. Табл. 2).

Таблиця 2

Ставки податку на додану вартість в країнах ЄС і в Україні

Країна	Знижена ставка	Стандартна ставка
Великобританія	5% або 0%	20%
Італія	10%, 6% або 4%	21%
Німеччина	7%	19%
Канада	0%	від 5% до 13%
США	Діє податок з обороту, що змінюється в залежності від штату (ставки коливаються від 0% до 7,25%)	
Росія	10% або 0%	18%

Франція	7%, 5,5% або 2,1%	19,6%
Японія		5%
Україна	0%	20%

Джерело:[7]

Вважаємо, що з урахуванням досвіду європейських країн актуальним були би пропозиції щодо диференціації ставок ПДВ в Україні. Це означає введення пільгової ставки ПДВ, наприклад 10 - 12 % для товарів широкого вжитку (ліки, продукти харчування, дитячий одяг, тощо), що стимулювало б зростання сукупного попиту та введення підвищеної ставки ПДВ - 17 % для ряду товарів, які сьогодні доступні невеликому прошарку населення чи є соціально шкідливими.

Таким чином, зниження та диференціація ставок ПДВ дозволить не тільки уникнути різкого скорочення бюджетних доходів, а й підвищити регулятивний потенціал податкової системи та полегшити становище суб'єктів оподаткування [1, с. 214].

Крім реформування основних податків в Україні велику увагу необхідно приділити способу надання податкової звітності. Адже впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку залишається для органів державної податкової служби одним із важливих напрямків поліпшення процесу обслуговування платників податків. Використовуючи такий формат подання звітності в Україні, можна уникнути черг, зекономити час та гроші. До того ж програмне забезпечення звітності автоматично виконує чимало спеціальних розрахунків та самостійно знаходить помилки. Подаючи звітність в електронному вигляді, не треба перенавчатись, адже сторінки електронної форми звітності повністю відповідають звітному документу на паперових носіях, а система електронних ключів робить електронну звітність захищеною від стороннього втручання. Саме із впровадженням у життя системи електронного документообігу наша держава наблизиться до світових економічних стандартів, адже більшість розвинутих країн світу давно відмовилася від паперового документообігу і віддала перевагу електронним деклараціям. Так, понад 60 країн використовують електронну форму звітності (США, Німеччина, Франція, Словаччина, Естонія, Ірландія, тощо). Отже, запровадження електронної звітності в Україні – це зниження затрат та поліпшення звітності платників податків, полегшення процедур, спрощення отримання та обробки звітності, безконтактний метод, який унеможливує зловживання у податковій сфері [6].

Висновки і перспективи подальших розробок.

Серед основних напрямів реформування податкової системи доцільно вказати такі:

- демократизацію податкової служби України, а саме зміну ідеології її функціонування на основі реформування податкової служби;
- підвищення фіскальної ефективності податків унаслідок розширення податкової бази;

- покращення процесу адміністрування;
- зменшення масштабів ухилення від сплати податків;
- забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягара між платниками податків;
- система податків повинна містити якомога менше необґрунтованих пільг, узгоджуватись із загальною політикою ціноутворення і підвищення заробітної плати;
- стимулювання розвитку бізнесу та підвищення ефективності виробництва, податки зобов'язані надавати більше свободи підприємництву, інвестиціям, науково-технічному прогресу;
- посилення оподаткування екологічно шкідливих і небезпечних виробництв.

Література:

1. Ряба О., Гончарук Н. Реформування податкової системи України в контексті міжнародної інтеграції// Вісник Хмельницького національного університету. -2012.- № 2.- С.212-215
2. Тимченко Л.Д. Особливості формування податкових систем у країнах Центральної та Східної Європи// Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2008. – № 2 (41). – С. 230-236
3. PricewaterhouseCoopers.- Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://www.pwc.com>
4. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб. – Електронний ресурс.- Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/16 ADEN 2010/Economics/68427.doc.htm](http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68427.doc.htm)
5. Нікітішин А.О. Використання іноземного досвіду при оподаткуванні доходів фізичних осіб // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. - № 9.- С.185-190
6. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. - Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/>
7. Податок на додану вартість. - Електронний ресурс. - Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Податок_на_додану_вартість

Abstract

Shlafman N.L., Volokhova M.P.

Reformation of the tax system of Ukraine in the context of developed countries experience adaptation

In the article the problem aspects of functioning of the our tax system are considered and the necessity of her reformation. The ways of improvement of the system of taxation are offered in Ukraine taking into account practical experience of foreign countries